

## МОНІТОРИНГ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

**Постановка проблеми.** Сучасні педагоги-дослідники розглядають профільне навчання як засіб диференціації й індивідуалізації навчання, коли за рахунок змін у структурі, змістові та організації освітнього процесу більш повно враховуються інтереси, нахили, здібності учнів, створюються умови для освіти учнів старших класів відповідно до їхніх професійних інтересів і намірів щодо продовження освіти [3; 6; 8]. Профільне навчання спрямоване на реалізацію особистісно орієнтованого навчального процесу. За цих умов суттєво розширюються можливості обрання учнями власних, індивідуальних, освітніх траєкторій.

Профільне навчання в Україні здійснюється в профільних школах. Остання, як зазначається в педагогічній літературі [5], є інституційною формою реалізації вищезазначеної мети, певна річ, форма головна, проте не єдина. Перспективними в окремих випадках можуть бути й інші форми організації профільного навчання, що фактично виводять реалізацію відповідних освітніх стандартів і програм за стіни окремої школи.

Реальними є ситуації, коли окрема школа, а також їх мережа або інші навчальні *заклади* будуть реалізовувати не тільки зміст вибраного профілю, а й надавати учням можливості оволодівати цікавим і важливим для кожного з них зі змісту інших профільних курсів. Така можливість може бути зреалізованою як за допомогою різноманітних форм організації навчального процесу (дистанційні курси, факультативи, екстернат), так і за рахунок кооперації (поєднання освітніх ресурсів) різних закладів *освіти* (загальноосвітні школи, професійно-технічні *заклади*, технікуми і коледжі тощо). Це дозволить старшокласнику однієї школи в разі потреби скористуватися освітніми послугами інших шкіл або установ освіти. Отже, мова йде про цілеспрямоване створення освітньої мережі, що забезпечує найповнішу реалізацію інтересів і освітніх потреб учнів.

Незалежно від того, де буде навчатися учень, найсуттєвішим стимулом перебудови освітнього процесу, переорієнтації його на сучасні вимоги до результату навчання є адекватна їм система оцінювання навчальних досягнень учнів.

Вибір форми поточного оцінювання можна віднести до компетенції навчального закладу. Педагогічним колективам для створення ефективної сучасної шкільної оцінної системи треба керуватися новими стандартами освіти.

Отже, однією з вимог до випускників, закріплених у нових освітніх стандартах, є вміння здійснювати самооцінку. Це означає, що процес оцінювання необхідно будувати таким чином, щоб навчити школярів здійснювати оцінку діяльності самостійно; процедура само- і взаємооцінки є обов'язковим елементом освітнього процесу.

**Проблемою** нашого дослідження є діагностика й оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах профільного навчання за допомогою моніторингу.

**Мета статті** – розглянути методи, форми, прийоми моніторингу навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл.

**Аналіз попередніх досліджень.** У рекомендаціях науковців і методистів [4; 5; 6; 9] запропоновані загальні підходи до моніторингу й оцінювання навчальних досягнень учнів:

- забезпечення соціального визнання досягнень учнів;
- динамічна фіксація індивідуального просування за множиною параметрів;
- самостійність учня у виборі критеріїв оцінки;
- відмова від ранжування учнів за успішністю;
- первинність самооцінки та спеціальна її організація в навчальній діяльності.

Кожна школа в ідеальному варіанті має вибрати оцінну систему, що вимагає:

- колективного формування вимог до системи оцінювання, обраною школою;
- аналіз педагогами наявних форм оцінювання з точки зору вироблених вимог;
- на основі цього аналізу проектування робочими групами оцінних систем, що задовольняють вимогам;

- обговорення розроблених варіантів на засіданні педради, затвердження шкільної системи оцінювання.

Результатом цієї роботи можуть бути шкільні положення про систему поточного оцінювання.

**Виклад нового матеріалу.** Аналіз сучасної педагогічної технології оцінювання досягнень учнів у навчанні, а також літератури з проблем діагностики та моніторингу успішності дозволили запропонувати наступні форми оцінювання:

- папка досягнень («портфоліо») учня, куди він вкладає ті свої вироби, твори і т. ін., які вважає вдалими;

- папка досягнень класу, до якої за рішенням учнів розміщують кращі індивідуальні та колективні творчі роботи. Часто такі папки перетворюються в класні альманахи, часописи, стінгазети, книги (а пізніше – в інтернет-проекти);

- використання учнями якісних шкал для визначення рівня досягнень за окремими критеріями;

- індивідуальний лист досягнень, де позначається рівень виконання учнями значимих вимог і засвоєння програм;

- лист досягнень класу – діагностичний інструмент учителя та адміністрації, в якому здійснюється розподіл учнів за рівнем досягнень відповідно до значущих критеріїв;

- графіки досягнень, що наочно відображають динаміку розвитку головних навчальних умінь *учня* та класу загалом.

Головними досягненнями в зміні системи оцінювання навчальних досягнень учнів є багатокритеріальність оцінок і зумовлений цим більш розгорнутий зворотний зв'язок, що інформує про досягнення учнів та їхню динаміку. І хоча кожний критерій можна оцінити за незначним числом рівнів, а підсумковий результат також співвідноситься з незначною кількістю рівнів досягнень, певна річ, це дозволяє піти від стереотипів п'ятибальної системи оцінювання, оскільки об'єктивізує результат і не несе з собою ніяких ярликів.

Для оцінювання за допомогою портфоліо на шкільному або регіональному рівні розробляються правила переведення досягнень учнів у бали. У випускному класі важливо домовитися про таку систему обліку досягнень, щоб головну роль відігравала не загальна успішність, а успіхи учня в конкретній галузі інтересів. У цьому випадку портфоліо сприяє досягненню випускниками одного з головних умінь, що вимагає новий освітній стандарт – осмислене визначення сфери учнівських інтересів і можливостей. Папка досягнень не повинна обмежуватися балами; вона дозволяє здійснювати не лише кількісну, а й якісну оцінку. Можна, скажімо, розділити портфоліо, що містить якісні досягнення учня, та залікову книжку, що переводить його досягнення в бали.

Саме портфоліо випускника школи другого ступеня, як правило, містить сертифікати його досягнень, наприклад, дипломи за участь і перемоги в олімпіадах, конкурсах, наукових конференціях. У портфоліо можуть зберігатися і самі творчі роботи учня, відзначені (або й не відзначені) дипломами, а також звіти про певні здійснені ними соціальні практики. Портфоліо та залікова книжка дозволяють упроваджувати накопичувальну систему оцінювання досягнень учнів. Для того, щоб портфоліо та залікова книжка були дійовими інструментами оцінювання, необхідно збагатити навчальний процес різноманітними творчими подіями, в яких буде можливість проявити себе всім учням. Цими подіями можуть бути конкурси, огляди, виставки, творчі проектні завдання, випуски шкільної преси, акції, що проводяться на уроках, а також у позаурочний час.

Подібні папки досягнень можна використовувати не тільки в останньому класі школи, а й у попередніх класах, збільшуючи тим самим для учнів можливості проявити свої здібності та підсилюючи їхню навчальну мотивацію.

Бажано було мати єдину схему портфолію та залікової книжки випускника основної школи. Це дозволило б забезпечити однакові умови учням під час вступу до профільних класів, хоча б на регіональному рівні, тобто в одному місті, районі тощо.

Розробляючи систему оцінювання на другому ступені навчання в школах, важливо врахувати, що, на відміну від початкової ніколи, підлітків навчає декілька предметників. Тому вчителям треба погоджувати внутрішньопредметні системи оцінювання, домовлятися про загальні правила та опрацювати єдину систему, що сприяє самовизначенню учнів.

Актуальність використання портфолію не втрачається і на старшому ступені середньої загальноосвітньої школи. Особливо важлива його роль під час організації тут за рахунок шкільного компонента елективних курсів, що передбачають творчі завдання, проекти, дослідження, практикуми, майстерні та ін. У процесі вивчення елективних курсів можна використовувати систему оцінювання, прийняту в так званій «парк-школі» [7]. Учень знає, які вимоги до нього будуть висуватимуться після завершення навчання. Під час навчання контрольні роботи та заліки тут проводяться «за вимогою», тобто лише за бажанням самого учня. Парк-систему можна також використовувати (частково або повністю) і в предметах базового або профільного компонента. Скажімо, незначна кількість підсумкових робіт – обов'язкова для всіх учнів, а проміжкові роботи виконуються в тих випадках, коли це необхідно для учнів. Підсумки робіт понад обов'язкові можуть певним чином враховуватися в накопичувальному портфолію.

Розробляючи таку систему оцінювання навчальних досягнень учнів, ми враховуємо ще один суттєвий напрям гуманізації освітнього процесу – створення ситуацій успіху. Цьому сприяє перенесення акценту під час оцінювання з помилок на успіхи учнів.

Орієнтація на успішне навчання, на розвиток навчальної мотивації приводить до зміни ставлення вчителя до помилок учнів. Помилка сприймається не як привід для покарання учнів, а як діагностичний індикатор, що показує вчителю, де є прогалина, на що націлити навчання, в якому напрямі працювати.

Таким чином, у процесі організації навчальної діяльності вчитель має забезпечити самооцінку учнів, а самому переключитися з оцінки продуктів навчальної діяльності на діагностику, одержання зворотного зв'язку, що дозволяє визначити зону актуального і найближчого розвитку учнів, ефективно проектувати свою подальшу діяльність.

Діагностичну діяльність у навчальних закладах добре активізує обширний моніторинг, що здійснюється на регіональному рівні та спрямований на вдосконалення структури та змісту загальної освіти. Він допомагає школам у виробленні ними власної системи внутрішньошкільного контролю. Такий моніторинг якості знань учнів дозволяє більш об'єктивно та розгорнуто оцінювати учнів, більш точно виявляти конкретні проблеми.

Різноманітні елементи моніторингу різною мірою використовуються в школах. Скажімо, широко використовуються моніторинги якості знань з окремих предметів, наближені за формою до тестування учнів. Розрахунки, що проводяться за цими матеріалами з року в рік, дозволяють виявити динаміку якості знань школярів. У ситуації, коли профільні класи комплектуються не за рівнем навченості, а у відповідності до інтересів учнів, успішність профільного навчання більш точно характеризується не результатами тестування або відповідного підсумкового моніторингу з профільних дисциплін, а динамічних результатів учнів. Щоб їх виміряти, необхідно використати як додаток до підсумкового моніторингу наприкінці навчання вхідний моніторинг під час вступу на обраний профіль. Як вхідний моніторинг можна використати підсумкову атестацію з майбутніх профільних дисциплін за курс основної школи. Для цього вхідний моніторинг повинен мати форму, подібну до форми підсумкової діагностики.

На нашу думку, тут найбільше підходять тести. У літературі [1; 2; 5; 9] і в педагогічній практиці розроблено матеріали, що можуть бути покладені до основи підсумкової атестації за школу другого ступеня та вхідного моніторингу. Динаміку результатів учнів на основі моніторингу рекомендуємо використовувати для діагностики їхніх досягнень як з профільних, так і з непрофільних предметів. Школи, користуючись цими напрацюваннями, створюють власну діагностичну систему. При цьому вони намагаються, не втративши інформативності, зробити її простою для використання та обробки результатів.

Оригінальні нескладні, проте інформаційно насичені та дієві методики розроблені та апробовані в 20011-2012н.р. у Вінницьких школах працівниками кафедри теорії і методики технологічної та професійної освіти Інституту математики ,фізики і технологічної освіти

**Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та обласної служби зайнятості.** Зокрема, розроблено комплексну розвивальну діагностику для профільної орієнтації дев'ятикласників, що націлює на самовизначення, самопізнання. У результаті її використання в сукупності з іншими методами 66% учнів свідомо обирають професію та місце подальшого навчання, 59% дев'ятикласників планують після навчання в основній школі навчатися в конкретних закладах профтехосвіти або ВНЗ I-II рівня акредитації, а 41% – продовжили б навчання в профільних класах за їхньою наявністю.

Старшокласників, у числі інших діагностичних процедур, можна спитати про правильність зробленого вибору, про те, з яких предметів вони хотіли б збільшення або зменшення кількості годин. Цей інформаційний канал дозволяє коригувати діяльність школи з урахуванням запитів та інтересів учнів.

Важливо, щоб педагогічний колектив школи був відкритий до нової інформації, цікавився нею, адекватно сприймав, з'ясував причини одержаних результатів і був готовим переглядати освітні програми відповідно до запитів.

Усі учасники моніторингу мають бути не лише ознайомлені з результатами цих дій, а й одержати реальну користь від опитування та участі в моніторингу, побачити, що їхня думка розглянута та врахована в подальшій роботі школи. Такий підхід дозволяє організувати ефективну взаємодію педагогів з батьками, разом з ними виявити актуальні проблеми та шукати шляхи їх вирішення. Завдяки моніторингу робота з батьками в школах значно б активізувалася, набула суттєвого змістовного рівня.

Вимірюваних параметрів, відібраних школою, не повинно бути багато, проте вони мають охоплювати головні пріоритети діяльності педколективу. Для того, щоб сприяти переходу на новий освітній стандарт, до шкільного моніторингу слід закласти реальні освітні, усталені в ньому, вимоги. Визначення школою параметрів діагностики – красномовний показчик спрямованості педагогічного колективу. Завдяки участі в моніторингу педколективи стали значно відкритішими до зворотного зв'язку. Заснована на результатах діагностики робота педколективу буде більш змістовою та предметною. Проте для цього є недостатнім просто довести результати моніторингу до відома учасників педколективу. Необхідно далі організувати його діяльність для формулювання висновків і постановки цілей подальшої роботи. Одержаний за допомогою діагностики зворотний зв'язок має стати вихідною крапкою роботи педколективу, доповнюватися детальнішим дослідженням причин одержаних результатів, їхнім обговоренням на педагогічних консилиумах, а також з учнями та їхніми батьками з метою формулювання виявлених проблем і шляхів їхнього вирішення.

Скажімо, старшокласникам наприкінці року було запропоновано висловити побажання на адресу адміністрації, вчителів, майбутніх випускників. Сама по собі методика є дуже інформативною. Зокрема, побажання майбутнім випускникам надають учителям цінну інформацію про те, що треба привнести в освітній процес на етапі передпрофільної підготовки.

На адресу вчителів надійшло понад 50 побажань. Усі вони повністю увійшли до підсумкової довідки; на цій основі цього стану наказом по школі можна ознайомити з зауваженнями вчителів і врахувати їх у подальшій роботі. Треба також обробити одержані зауваження - згрупувати їх за змістом і виявити таким чином декілька основних проблем і пріоритетних напрямів роботи педколективу, на які і спрямувати діяльність учительського колективу.

Дуже важливим є розуміння педагогічними колективами важливості одержання зворотного зв'язку для організації власної роботи. Це проявляється під час проведення школами семінарів, у яких беруть участь педагоги різних шкіл. Під час проведення таких семінарів використовують різноманітні технології одержання зворотного зв'язку від запрошених учителів: опитувальні листи зі схемою аналізу уроків, круглі столи, інтерактивне обговорення в групах за спеціально розробленими формами з проблемними завданнями. Таким чином, під час організації семінарів тими школами, де здійснюється робота з профільного навчання, виявляється їхня відкритість до професійного обговорення проблем і рефлексії власної діяльності, що свідчить про високий рівень розвитку педагогічного колективу.

**Висновок.** Отже в сучасних освітніх закладах для діагностики та оцінювання навчальних досягнень учнів треба здійснювати моніторинг. Наявні різноманітні засоби моніторингу кожний педагог має добре знати та вміти використовувати.

У зв'язку з цим значна відповідальність покладається на вищі навчальні заклади, де готують учителів, а також на заклади післядипломної педагогічної освіти, де вчителі періодично проходять перепідготовку та підвищення кваліфікації.

### Література:

1. Ваховська О.В. Контроль навчальних досягнень учнів з іноземної мови : метод. реком. // О.В.Ваховська, М.Ю.Кадемія. - Вінниця, 2005. - 55 с.
2. Гуревич Р.С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : навч. посіб. / Р.С.Гуревич, М.Ю.Кадемія. - Київ-Вінниця : ООО «Планер» 2005. - 366 с.
3. Кадемія М.Ю. Організація профільного навчання школярів на базі Вищого професійного училища №4 м. Вінниця / М.Ю. Кадемія : В кн.: Інноваційні технології в освіті (досвід і практика). - К. : Інтас, 2005. - С. 96-104.
4. Киселёв С.Н. Диагностические методы в профессиональной ориентации : учеб. пос. / С.Н.Киселев, В.В Нискородов, Т.Я.Цыбулько. – Славянск : Печатный двор, 2001. - 200 с.
5. Подласый И.П. Диагностика обучения. В кн. : Педагогика. Новый курс: учеб. для студ. высш. учеб. заведений: в 2 кн. / И.П.Подласый. - М. : изд. центр ВЛАДОС, 2004. - Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения. - С. 543-571.
6. Рибалка В.В\_ Методологічні питання наукової психології : навч.- метод. пос. / В.В. Рибалка. – Київ : Ніка-центр, 2003. - 2004 с.
7. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии : учеб. пос. / Г.К.Селевко – М. : Народное образование, 1998. – 256с.
8. Устемиров К.П. Профессиональная педагогика / К.П.Устемиров, Н.Р. Шаметов, Н.Б. Васильев. – Алматы, 2005. -432 с.
9. Хуторской А.В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения / А.В. Хуторской. – СПб: Питер, 2004. – 541 с. (серия «Учебное пособие»).

*У статті розглянуті діагностика й оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах профільного навчання в загальноосвітніх школах. Показана роль моніторингу, використання різноманітних форм, методів і засобів визначення успішності учнів.*

*В статье рассмотрены диагностика и оценивание учебных достижений учащихся в условиях профильного обучения в общеобразовательных школах. Показана роль мониторинга, использование разнообразных форм, методов и способов определения успеваемости учащихся.*

*The article deals with diagnosis and evaluation of students' progress in terms of school education in secondary schools. The role of monitoring the use of various forms, methods and means of determining student achievement.*